

یک دهان فغان از جهان «بی» حقوق بشر

صالح نقره کار، حقوق‌دان، فعال مدنی و وکیل دادگستری

۱- جهان زیر و زبر شده به نام حقوق بشر چقدر ترحم برانگیز شده است. آنجا که مدعیان دروغین این معنای عمیق، پرچم‌دار شده و صلح و دموکراسی را به رنگ سرخ خون بی‌گناهان و آه شبگیر ستم‌چشیدگان و تحقیرشدگان آغشته‌اند. دهم دسامبر، روز جهانی حقوق بشر، جهان به ظاهر پشت واژه‌ای مشترک می‌ایستد؛ واژه‌ای که سال‌هاست بیش از آنکه با عمل معنا شود، با شعار هم‌نشین است. با جهانی خسته، زخمی و بی‌اعتماد مواجهیم؛ دیگر به تربیون‌های پرزرق و برق قدرت‌طلبان، به بیانیه‌های پرطمطراق مدعیان دروغین انسان‌دوستی، به صادرکنندگان مدعا با طعم خون، ایمان نداریم.

۲- حقوق بشر امروز تشنه صدق است؛ صدق در کنشگری، صدق در سیاست‌گذاری و صدق در عمل. جهان دیگر وعده نمی‌خواهد، رفتار می‌خواهد. انزجار از تصویرپردازی رسانه‌های مزدبگیری که خود را حقوق بشری می‌نامند، اما در برابر نسل‌کشی خوش‌رقصی یا تجاوز آشکار به ایران را روتوش می‌کنند، یک محک و واکنش شرافت‌مدارانه است. دیگر از قدرت‌نمایی‌های خشونت‌بار، امنیت برکشیده نمی‌شود، بلکه امنیت برآمده از احترام را طلب می‌کند. امنیتی که نه با سرنیزه و تهدید و داروغه و عسس، بلکه با تکریم انسان، با به رسمیت شناختن کرامت ذاتی بشر و با پذیرش تکثرها و تفاوت‌ها معنا پیدا می‌کند. امروز جهان پیرامون کنشگران حقوق بشر با فهرستی از ضرورت‌ها و اولویت‌ها مواجه هستند.

۳- اکنون ناگزیر باید به زخم‌های باز نقشه جهانی اشاره کنیم؛ از غزه که با بیش از ۶۰ هزار شهید به نماد عریان‌ترین شکل نسل‌کشی در قرن بیست و یکم بدل شده است، تا کودکانی که زیر آوار سکوت جهانی جان می‌دهند و زنانی

که قربانی محاصره، تحریم و بمباران‌اند. از یمن و سوریه تا سودان و افغانستان، از تحقیر مهاجران تا سرکوب معترضان، حقوق بشر هر روز در برابر چشمان نهادهایی لگدمال می‌شود که خود بر ساخته قدرت‌های مدعی‌اند؛ نهادهایی که در بزنگاه‌های تاریخی، یا دچار انفعال‌اند یا اسیر مصلحت. در این گردن کلفتی عریان قدرت‌ها، نه قطع‌نامه‌ها فریاد می‌شوند، نه گزارش‌ها توان بازدارندگی دارند و جهان با نوعی عادی‌سازی جنایت روبه‌روست که خطرناک‌ترین تهدید برای فلسفه حقوق بشر است.

۴- از کران تا به کران لویاتان قدرت سال‌هاست جای حق نشسته، حقوق بشر به کالایی سیاسی بدل شده است؛ ابزاری برای مشروعیت‌بخشی به جنگ‌ها، تحریم‌ها، اشغال‌ها و خشونت‌های سازمان‌یافته. آنان که با نام آزادی لشکرکشی کردند، با ادعای دموکراسی شهرها را ویران ساختند و با پرچم حقوق بشر، انسان‌ها را از حق زیستن محروم کردند، بیش از هر کس به حیثیت این مفهوم جهانی لطمه زدند. قلب حقیقت‌ها به اسم حقوق بشر، بذر نفرت را کاشته و خشونت را درو می‌کند. به محیط زیست و تغییرات اقلیمی، بنگریم، بینیم قدرت‌های کاسب چه بلایی بر سر زمین و آسمان و آب در جهان آورده‌اند و گازهای گلخانه‌ای را آواری بر سر جهان کرده‌اند.

۵- باید با صدای بلند گفت: حقوق بشر با بمب صادر نمی‌شود، با تحریم ساخته نمی‌شود، با تحقیر ملت‌ها محقق نمی‌شود. حقوق بشر فقط در احترام زاده می‌شود؛ احترام به انسان، فارغ از نژاد، دین، زبان، جغرافیا و گرایش فکری‌اش. چه ایران چه جهان، ما با معیارهای اخلاقی شرافتمندانه مواجهیم. جهان رؤیایی حقوق بشر، جهانی است که در آن امنیت برای همه یک اصل باشد، نه امتیازی برای قدرتمندان. جهانی که در آن تکثر فرهنگی، سیاسی و اجتماعی تهدید تلقی نشود، بلکه سرمایه تلقی شود. جهانی که مدار آن بر تحمل، رواداری و گفت‌وگو بچرخد، نه بر حذف، برچسب‌زنی و دشمن‌سازی.

۶- امروز بیش از هر زمان، حق‌باوران جهان با الزامات تازه‌ای روبه‌رو هستند. نخست، استقلال واقعی نهادهای حقوق بشری از قدرت‌های سیاسی و اقتصادی؛ چراکه حقوق بشر وابسته، پیش از قربانی شدن مظلومان، خود قربانی می‌شود. دوم، عبور از ادبیات بی‌اثر توصیه‌ای به سمت سازوکارهای الزام‌آور جهانی. سوم، بازتعریف مفهوم امنیت بر پایه انسان‌محوری و نه قدرت‌محوری. چهارم، پاسخ‌گو کردن دولت‌ها نه فقط در برابر ملت‌های خود، بلکه در برابر وجدان عمومی بشریت. و در نهایت، تقویت نقش جامعه مدنی، رسانه‌های آزاد و حقوق‌دانان مستقل به عنوان آخرین سنگرهای دفاع از کرامت انسان؛ چراکه آینده حقوق بشر، بیش از آنکه در سالن‌های دیپلماتیک رقم بخورد، در میدان آگاهی، مطالبه‌گری و مقاومت اخلاقی ساخته خواهد شد.

۷- انسان‌ها و دولت‌ها بیش از همیشه نیازمند بازگشت به ریشه‌های اخلاقی خود هستند؛ به این حقیقت ساده و عمیق که انسان هدف است، نه ابزار. اگر این اصل فراموش شود، تمام منشورها، میثاق‌ها و قطع‌نامه‌ها به کاغذهایی بی‌جان بدل خواهند شد. روز جهانی حقوق بشر، اگر فقط روز صدور پیام و نصب پوستر باشد، چیزی را تغییر نخواهد داد. این روز باید یادآور یک تعهد باشد: تعهد به عمل و نه صرفاً ادعا؛ تعهد به باور و نه فقط بیانیه؛ تعهد به کرامت انسان و نه منافع قدرت. و شاید مهم‌ترین حقیقت این باشد که حقوق بشر، نه در غرب متولد می‌شود و نه در شرق می‌میرد؛ حقوق بشر هر جا که انسان محترم شمرده شود، زنده است.

۸- ما ایرانیان پیشگام در اندیشه تکریم انسان هستیم. ریشه‌های حقوق بشر در سرزمین ایران، پیش از آنکه در اسناد مدرن جست‌وجو شود، در ژرفای اندیشه‌های ایرانی و حکمت دینی ریشه دارد؛ جایی که «انسان» نه ابزار، بلکه محور معناست. در نگاه علامه طباطبائی، کرامت انسان «ذاتی» است، نه اکتسابی؛ یعنی انسان به صرف انسان‌بودن، واجد حرمت و شرافت است، نه به اعتبار قدرت، ثروت یا ایمان ظاهری. این دیدگاه در برابر نظر شیخ طوسی قرار می‌گیرد که کرامت را امری اکتسابی می‌داند. در ادبیات عرفانی ما نیز، مولانا در مثنوی و دیوان شمس، انسان را آینه حقیقت و حامل نفس الهی معرفی می‌کند. و سعدی، با جهانی‌ترین بیان حقوق انسانی، کرامت بشر را معیار حیات شایسته می‌داند.

۹- در این منظومه فکری، «حق»، «کرامت»، «حیات طیبه» و «زیست سزاوار» مفاهیمی ریشه‌دارند، نه وارداتی و حقوق بشر، پیش از آنکه یک پروژه سیاسی باشد، یک باور عمیق معرفتی و اخلاقی در فرهنگ ایرانی-اسلامی است. در گستره ادبیات فارسی نیز حقوق بشر نه به زبان قطع‌نامه، بلکه به زبان جان و وجدان سخن گفته است؛ فردوسی، بنیاد عدالت و کرامت را در «داد» می‌نشانند، آنجا که می‌سراید: «ز داد و دهش گیتی آباد شد / ز بیداد، دل‌ها پر از باد شد» و کرامت انسان را در نسبت با عدالت معنا می‌کند.

۱۰- وجدان ایران حافظ، آزادی و حرمت انسان را در برابر تکاثر و قدرت‌نمایی‌های نفس‌پرستان و فراعنه قرار می‌دهد. عطار، در منطق‌الطیر، ارزش انسان را نه در طبقه و قدرت، بلکه در سیر آگاهی و رهایی از خودکامگی می‌بیند. در حکمت عملی خواجه نصیرالدین طوسی، عدالت اجتماعی و رعایت حقوق متقابل انسان‌ها شرط قوام جامعه معرفی می‌شود. این منظومه عظیم ادبی نشان می‌دهد «کرامت»، «آزادی»، «عدالت» و «حرمت انسان»، قرن‌ها پیش از تولد ادبیات مدرن حقوق بشر، در تاروپود زبان و فرهنگ ایرانی تنیده شده و به صورت یک وجدان تاریخی زنده مانده است. این شمع فروزان را در ایران و جهان زنده و پاینده نگه داریم، با احترام به همه انسان‌ها.

(ماخذ: روزنامه شرق مورخ ۱۸ آذر ۱۴۰۴)

امور پژوهشی، آموزشی و ترویجی کمیسیون حقوق بشر اسلامی ایران

تاریخ انتشار در سامانه کمیسیون: ۱۴۰۴/۹/۱۸

